

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ І ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Навчально-методичною радою ІДГУ
Протокол № 4 від 15.01 2019 р.

Голова НМР Н. М. Кольцун Н. М. Кольцун

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Історія Бессарабії

освітній ступінь бакалавр
(назва освітнього ступеня)

галузь знань для всіх галузей знань
(шифр і назва галузі знань)

спеціальність для всіх спеціальностей
(код і назва спеціальності (предметної спеціальності або спеціалізації))
(спеціалізація)

тип дисципліни вибіркова
(обов'язкова / вибіркова / факультативна)

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньої програми

_____
(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою української і всесвітньої
історії та культури

протокол № 8 від 10.01.19.

Завідувач кафедри

_____
(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:

Голова науково-методичної ради факультету
української філології та соціальних наук

_____
(підпис, ініціали, прізвище)

Л.Б. Циганенко

Розробник програми:

Циганенко Лілія Федорівна, доктор історичних
наук, професор, проректор з наукової роботи
ІДГУ.

Рецензент програми:

Дроздов Віктор Володимирович, кандидат
історичних наук, доцент кафедри української і
всесвітньої історії та культури.

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна	Заочна
Кількість кредитів: 4	Лекції:	
	26	6
Модулів: 1	Практичні заняття:	
Загальна кількість годин: 120	-	-
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом: 2-4	Лабораторні заняття:	
	-	-
Семестр: 3-8	Семінарські заняття:	
	22	6
Тижневе навантаження (год.):	Консультації:	
- аудиторне: 2	-	-
- самостійна робота: 6	Індивідуальні заняття:	
Форма підсумкового контролю: залік	-	-
Мова навчання: українська	Самостійна робота:	
	72	108

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення навчальної дисципліни: дослідження історичного розвитку межиріччя Дністра та Пруту.

Метою вивчення дисципліни є: всебічне комплексне вивчення історії Бессарабії, особливостей економічного, соціоетнічного, політичного та культурного розвитку регіону.

Передумови для вивчення дисципліни: оволодіння фаховими компетентностями, що формуються під час вивчення дисциплін «Історія України та української культури», «Історія Російської імперії», «Історія СРСР».

Міждисциплінарні зв'язки: проблематика курсу пов'язана з дисциплінами «Історія релігій», «Військова історія», «Історія Румунії та Молдови».

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

- Знання:** знати особливості економічного, соціоетнічного, політичного та культурного розвитку регіону; відтворювати історичні етапи розвитку Бессарабії під час перебування у складі різних держав.
- Уміння:** характеризувати основні риси побуту, господарства населення регіону в певний період; визначати етапи соціального та економічного розвитку Бессарабії.
- Комунікація:** використовувати набуті знання при веденні наукових дискусій; співпрацювати з носіями різних історичних і культурних

цінностей; створювати умови для комунікації із представниками наукових, громадських і релігійних організацій.

4. *Автономність та відповідальність*: виконувати індивідуальні науково-дослідні завдання з відповідної проблематики; використовувати загальнонаукові та спеціальні методи історичного дослідження в науково-дослідній діяльності; виявляти самостійність і соціальну відповідальність, громадянські та патріотичні чесноти при виконанні функціональних обов'язків.

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви тем	Кількість годин (денна форма навчання)							Кількість годин (заочна форма навчання)						
		Аудиторні	Лекції	Семинарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семинарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота
1.	Бессарабія в період античності	4	2	2	-	-	-	6	2	2	-	-	-	-	9
2.	Історія Бессарабії в епоху середньовіччя	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	9
3.	Бессарабія у XIII-XV ст.	4	2	2	-	-	-	6	2	-	2	-	-	-	9
4.	Приєднання Бессарабії до складу Османської імперії	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	9
5.	Бессарабія в системі міжнародних відносин (кінець XVIII – перша третина XIX ст.)	4	2	2	-	-	-	6	2	-	2	-	-	-	9
6.	Землі Бессарабії у 1812-1853 рр.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	9
7.	Бессарабія у 50-70-х рр. XIX ст.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	9
8.	Становище Бессарабії в останній третині XIX ст.	4	2	2	-	-	-	6	2	-	2	-	-	-	9
9.	Бессарабія на початку XX ст.	4	2	2	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	12
10.	Розвиток Бессарабії у складі Румунії	4	2	2	-	-	-	6	2	2	-	-	-	-	10
11.	Приєднання Бессарабії до СРСР	8	6	2	-	-	-	8	2	2	-	-	-	-	10
Проміжний контроль		-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	4
Разом:		48	26	22	-	-	-	72	12	6	6	-	-	-	108

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема 1. Бессарабія в період античності

Перші поселення на території Бессарабії. Кельти. Скіфи. Сармати. Готи. Гуни. Грецькі колонії та античні міста. Гети в історії Бессарабії. Проникнення слов'янських племен на територію Бессарабії.

Тема 2. Історія Бессарабії в епоху середньовіччя

Тиверці та уличі. Бессарабія у складі Галицького князівства. Виникнення та розвиток Білгород-Дністровської фортеці. Включення Бессарабії до складу Молдавського князівства. Заселення краю валахами.

Тема 3. Бессарабія у XIII-XV ст.

Монголо-татари в межиріччі Дністра і Дунаю. Панування в регіоні темника Ногая. Входження території між Дністром і Дунаєм до складу Болгарії. Етнічні процеси в краї у XIII-XIV ст. Середньовічні Білгород та Кілія у XIII-XIV ст.

Тема 4. Приєднання Бессарабії до складу Османської імперії

Турецькі завоювання на території Бессарабії. Будівництво фортець. Новий адміністративно-територіальний устрій. Розвиток господарства та торгівлі краю.

Тема 5. Бессарабія в системі міжнародних відносин (кінець XVIII – перша третина XIX ст.)

Російсько-турецька війна 1787-1791 рр. Штурм фортеці Ізмаїл. Російсько-турецька війна 1806-1812 рр. Приєднання Бессарабії до Росії. Російсько-турецька війна 1828-1829 рр. Дунайське козацьке військо. Адріанопольський договір 1829 р.

Тема 6. Землі Бессарабії у 1812-1853 рр.

Інтеграція краю до загальноімперської моделі управління. Адміністративно-територіальний устрій краю. Обмеження влади молдавського боярства. «Статут Бессарабської області» 1818 р. Постать графа М.С. Воронцова в історії Бессарабії. Національний та соціальний склад населення краю. Економічний розвиток Бессарабії в першій половині XIX ст.

Тема 7. Бессарабія у 50-70-х рр. XIX ст.

Кримська (Східна) війна та її наслідки. Реформи 60-70-х рр. та особливості їх впровадження у Бессарабії. Особливості господарського розвитку в пореформений період. Зміни в національному складі населення. Російсько-турецька війна 1877-1878 рр. Берлінський трактат.

Тема 8. Становище Бессарабії в останній третині XIX ст.

Економічний розвиток. Етнічний та соціальний склад населення. Місцеве самоуправління. Суспільно-політичні процеси. Специфіка національного життя в регіоні. Народницький рух на Півдні Бессарабії. Розвиток освіти.

Тема 9. Бессарабія на початку XX ст.

Стан економіки. Молдово-румунський національний рух. Діяльність правих партій. Бессарабія під час Першої світової війни. Лютнева революція 1917 р. та Бессарабія. Жовтнева революція 1917 р. та проголошення Молдавської демократичної республіки.

Тема 10. Розвиток Бессарабії у складі Румунії

Боротьба румунських військ та більшовиків. Референдум 1918 р. та входження Бессарабії до складу Великої Румунії на правах автономії. Підписання протоколу про ліквідацію російсько-румунського конфлікту в лютому 1918 р. Анексія Бессарабії Румунією. Хотинське, Бендерське та Татарбунарське антирумунські повстання. Паризький протокол. Соціально-економічний розвиток краю.

Тема 11. Приєднання Бессарабії до СРСР

Німецько-радянський договір про ненапад 1939 р. та Бессарабія. Ведення радянських військ на територію Бессарабії та утворення Молдавської РСР. Націоналізація економічних об'єктів та інфраструктури сполучення. Націоналізація землі. Німецько-румунська окупація краю у 1941 р. Умансько-Ботошанська та Ясько-Кишинівська наступальні операції. Вторгнення радянських військ на територію Бессарабії. Поновлення адміністративно-територіального устрою зразка 1940 р.

5.2. Тематика семінарських занять

ТЕМА 1. Бессарабія в період античності

ТЕМА 2. Включення Бессарабії до складу Молдавського князівства

ТЕМА 3. Монголо-татари в межиріччі Дністра і Дунаю

ТЕМА 4. Бессарабія в складі Османської імперії

ТЕМА 5. Бессарабія в системі міжнародних відносин (кінець XVIII – перша третина XIX ст.)

ТЕМА 6. Заселення Південної Бессарабії в 1812-1853 рр.

ТЕМА 7. Реформи 60-70-х рр. та особливості їх впровадження у Бессарабії

ТЕМА 8. Бессарабія в останній третині XIX ст. – на початку XX ст.

ТЕМА 9. Бессарабія під час Першої світової війни

ТЕМА 10. Розвиток Бессарабії у складі Румунії

ТЕМА 11. Історія вулиць м. Ізмаїла

5.3. Організація самостійної роботи студентів

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин	Форми звітності
1.	Підготовка до лекційних та семінарських занять	20 (28)	Конспект
2.	Підготовка до проміжного контролю	4 (4)	Модульна контрольна робота
3.	Виконання індивідуальних завдань: <ul style="list-style-type: none"> - конспект питань для самостійного опрацювання; - підготовка реферату; - підготовка до презентації результатів дослідження.	14 (24) 10 (24) 24 (28)	Конспект Реферат Презентація
	Разом	72 (108)	

Тематика індивідуальних завдань

Питання для самостійного вивчення:

1. Держава Буребісти на Нижньому Дунаї.

2. Археологічні культури, які розвивалися на землях Дунайсько-Дністровського межиріччя.
3. Суть Дунайської теорії походження слов'ян.
4. Придунайські міста в X – першій половині XIII ст.: соціально-економічний та політичний розвиток.
5. Роль генуезців в організації зовнішньої торгівлі краю.
6. Середньовічна історія краю в арабських джерелах.
7. Система податків в Османській імперії.
8. Акерман під владою турків.
9. Задунайська Січ.
10. Виникнення міста Тучкова.
11. Колонізаційна політика царського уряду на початку XIX ст. щодо Бессарабії.
12. Аграрна реформа 1864 р. в Румунії.
13. Формування капіталістичних відносин в економіці Бессарабії в останній третині XIX ст.
14. Джерела формування буржуазії та робітників.
15. Діяльність правих партій на початку XX ст.
16. Соціально-економічний розвиток краю на початку XX ст.
17. Націоналізація економічних об'єктів та інфраструктури сполучення.
18. Націоналізація землі.

Тематика рефератів

1. Римські легіони в Дунайсько-Дністровському межиріччі.
2. Становлення та розвиток Дунайської Болгарії.
3. Етногенез гагаузького народу.
4. Середньовічна Кілія у XIII-XV ст.: локалізація, інфраструктура та населення.
5. Середньовічний Білгород у золотоординський період.
6. Провінційні війська в Османській імперії.
7. Усть-Дунайське Буджацьке козацьке військо.
8. Штурм фортеці Ізмаїл.
9. Порти Бессарабії в роки румунського панування.
10. Бессарабське територіальне питання на Паризькому конгресі 1856 рр.
11. Міський голова Ф.П. Тульчіанов.
12. Формування фабрично-заводської промисловості наприкінці XIX ст.
13. Молдово-румунський національний рух на початку XX ст.
14. Хотинське, Бендерське та Татарбунарське антирумунські повстання.
15. Умансько-Ботошанська наступальна операція.
16. Ясько-Кишинівська наступальна операція.
17. Сформувані іменний покажчик, до якого увійдуть видатні постаті історії Бессарабії.

Результати власного індивідуального дослідження студенти презентують на семінарському занятті (обсяг презентації – не менше 20 слайдів).

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- 6.1. *Форми поточного контролю:* семінарські заняття, індивідуальні завдання.
- 6.2. *Форми проміжного контролю:* модульна контрольна робота.
- 6.3. *Форми підсумкового контролю:* залік.

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Під час поточного контролю оцінюються відповіді студента на семінарських заняттях, результати самостійної роботи з науковою літературою, а також якість виконання студентом індивідуального завдання у вигляді реферату та його презентації.

Модульна контрольна робота проводиться в письмовій формі та включає два теоретичні питання, відповіді на які дають можливість оцінити рівень оволодіння теоретичним матеріалом.

Зразок варіанту модульної контрольної роботи:

1. Бессарабія під час Першої світової війни.
2. Видатні особистості Бессарабії.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. Шкала та схема формування підсумкової оцінки

Переведення підсумкового балу за 100-бальною шкалою оцінювання в підсумкову оцінку за традиційною шкалою

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
90-100	зараховано
70-89	
51-69	
26-50	не зараховано
1-25	

Схема розподілу балів

Максимальна кількість балів	70 балів (поточний контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на семінарських заняттях та виконання індивідуальних завдань, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,7	30 балів (проміжний контроль) – за результатами виконання модульної контрольної роботи
Мінімальний пороговий рівень	35 балів (поточний контроль)	16 балів (проміжний контроль)

8.2. Критерії оцінювання під час аудиторних занять

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень
5 балів	Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
4 бали	Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.

3 бали	Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.
2 бали	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.
1 бал	Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.
0 балів	Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3. Критерії оцінювання індивідуальних завдань

Вид	Максимальна кількість балів
Конспект питань для самостійного опрацювання	5
Реферат	5
Презентація	5

Критеріями оцінювання *конспекту питань для самостійного опрацювання* є вміння студента тезово викласти відповіді на запитання. Оцінювання *реферату* здійснюється за такими критеріями: самостійність та оригінальність дослідження, виконання поставлених автором завдань, здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу та відсутність помилок при оформленні цитування й посилань на джерела. Критеріями оцінювання *презентації* є її відповідність змісту доповіді студента за матеріалами дослідження та оригінальність візуального представлення.

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Максимальна кількість балів за відповідь на 1 питання складає 15 балів. Критеріями оцінювання є: повнота відповіді, здатність критичного аналізу теоретичного матеріалу, вміння наводити аргументи та робити висновки.

8.5. Критерії оцінювання під час підсумкового контролю

Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного та проміжного контролю.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА
Технічні засоби для демонстрування презентацій (ноутбук, проектор).

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

1. Абакумова-Забунова Н.В. Русское население городов Бессарабии XIX в. / Н.В. Абакумова-Забунова. – Кишинев, 2006.
2. Бачинська О.А. Українське населення Придунайських земель XVIII – початок XX ст. (заселення й економічне освоєння) : Монографія / О. А. Бачинська. – Одеса, 2002.
3. Джерела історії Південної Бессарабії (з давніх часів до кінця XIX ст.) / Упорядники: О.М. Лебеденко, Л.Ф. Циганенко та інші; відп. упорядник Н.О. Гончарова. – Ізмаїл, 2013.
4. История Молдавской ССР: с древнейших времен до наших дней / И.А. Анцупов, С.Я. Афтенюк, П.П. Бырня и др. – Кишинев, 1982.
5. История Республики Молдова. С древнейших времен до наших дней / ред. кол. В.Е. Андрушак, П.А. Бойко и др. – Ch., 2002.
6. История Румынии / И. Болован, И. А. Поп (координаторы) и др.; [пер. с рум.]. – М., 2005.
7. Лебеденко О.М. Українське Подунав'я: минуле та сучасне: Навчальний посібник / О.М. Лебеденко, А.К. Тичина. – Одеса, 2002.
8. Південна Бессарабія (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.) : [навчально-методичний посібник] / Л.Ф. Циганенко, О.М. Лебеденко, А.В. Дізанова та інші; під ред. Л.Ф. Циганенко. – Ізмаїл, 2011.
9. Південна Бессарабія (кінець XVIII – XIX ст.): Навчально-методичний посібник / Л.Ф. Циганенко, О.М. Лебеденко, А.В. Дізанова та інші; під ред. Л.Ф. Циганенко. – Ізмаїл, 2011.
10. Плетнева С.А. Кочевники южноукраинских степей в эпоху средневековья (IV – XIII века): Учеб.пособие / Светлана Александровна Плетнева. – Воронеж, 2003.
11. Улицы Измаила: история и современность. Научно-информационный справочник – путеводитель / Л. Цыганенко, В. Дроздов, А. Дорошева: под. общей редакцией Л. Цыганенко. – Харьков: ООО «Диса плюс», 2017.
12. Циганенко Л.Ф. Дворянство Півдня України (друга половина XIX ст. – 1917 р.) : Монографія / Л.Ф. Циганенко. – Ізмаїл, 2010.
13. Циганенко Л.Ф. Торгове судноплавство на Дунаї (остання третина 19 – початок 20 ст.) // Історія торгівлі, податків та мита. XI міжнародна наукова конференція, Днепр, 2017.

10.2. Допоміжні джерела

1. Анцупов И.А. Русское население Бессарабии и левобережного Поднестровья в конце XVIII – XIX вв. (Соц.-экон. очерк) / И.А. Анцупов. – Кишинев, 1996.
2. Бузиян Н.С., Гужева Н.С. История села Островное 1817-2013 гг. – Одесса: Астропринт, 2013.
3. Жуков В.И. Города Бессарабии 1812–1861 гг. (Очерки социально-экономического развития) / Виктор Ильич Жуков. – Кишинев, 1964 г.
4. Жуков В.И. Города Бессарабии 1861-1900 гг. (Очерки социально-экономического развития) / Виктор Ильич Жуков. – Кишинев, 1975.
5. Зеленчук В.С. Население Бессарабии и Приднестровья в XIX в.: (Этнические и социально-демографические процессы) / В.С. Зеленчук. – Кишинев, 1979.
6. Дізанова А.В. Татари й ногайці в міграційних процесах Бессарабії // Міграції в історії і етнічних процесах України. Одеські етнографічні читання: Збірка наукових праць. – Одеса, 2017.
7. Дізанова А.В. Бессарабія в роки Другої світової війни: малодосліджені проблеми // Теоретичні, методичні та практичні проблеми історії, філософії, соціології, політології, правознавства. Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції (20 січня 2017 р.). – Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2017.
8. Дізанова А.В. Окупаційний режим в українському Подунав'ї // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. – Вип. 34. – Ізмаїл, 2016.
9. Дроздов В.В. Архівна спадщина Бессарабії: документи Комунальної установи «Ізмаїльський архів» як джерельна база дослідження міської історії Південної Бессарабії XIX

– початку ХХ ст. // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету : збірник наукових праць. Серія «Історичні науки». – Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2017. – Вип. 37. – С. 43-51.

10. Дроздов В.В. Етнічний склад міського населення Південної Бессарабії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. (за матеріалами офіційної статистики) / В. В. Дроздов // Міграції в історії і етнічних процесах України. Одеські етнографічні читання : Збірка наукових праць: наукове видання / За редакцією В. Г. Кушніра. – Одеса : Одеський національний університет імені І. Мечникова, 2017.

11. Дроздов В.В. Організація забезпечення продовольством населення Ізмаїла в роки Першої світової війни // І Дунайські наукові читання: європейський вимір і регіональний контекст : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 75-річчю Ізмаїльського державного гуманітарного університету (15-17 жовтня, 2015). Том 1 : Історія. Економіка. Педагогіка. – Ізмаїл : РВВ ІДГУ; «СМИЛ», 2015.

12. История городов и сёл Украинской ССР [в 26 т.]. Одесская область / Редкол. тома: А.П. Чередниченко [предс.редкол.], А.Д. Бачинский, С.Я. Боровой и др. – К., 1978.

13. Майданевич С. Б. Поліетнічність як чинник економічного розвитку Південної Бессарабії (перша половина ХІХ ст.) / Майданевич С. Б. // Проблеми становлення української державності // Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції з міжнародною участю (до 25-річчя Незалежності України). – Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2016. – С. 81-88.

14. Татаринів І. Німецьке населення Бессарабії напередодні та в роки Першої світової війни // Етнічна історія народів Європи. – 2013. – Вип. 41. – С. 74-79.

15. Церковна В.Г. «Кишинівські єпархіальні відомості» як джерело церковно-краєзнавчих досліджень Південної Бессарабії ХІХ ст. // Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції «Теоретичні, методичні та практичні проблеми історії, філософії, соціології, політології, правознавства» (20 січня 2017 р.). – Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2017.

16. Циганенко Л.Ф. Роль дворян в організації курортної справи в Бессарабії // Безпека життєдіяльності і охорона здоров'я дітей і молоді ХХІ сторіччя: сучасний стан, проблеми, перспективи / Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2015.

17. Циганенко Л.Ф. Турецькі скарби Ізмаїльської фортеці Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки: тези доповідей ІІІ міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 листопада 2015 р. – Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький, 2015.

18. Циганенко Л.Ф. Бессарабські дворяни в ХІХ ст. : матеріали до просопографічного портрету // Теоретичні, методичні та практичні проблеми історії, філософії, соціології, політології, правознавства. Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції (20 січня 2017 р.). – Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2017.

19. Циганенко Л.Ф. Німецькі мешканці Південної Бессарабії: матеріали до просопографічного портрету // Німецько-українські зв'язки: минуле, сучасне та перспективи взаємовідносин. – Переяслав-Хмельницький, 2017.

20. Циганенко Л.Ф. Грецькі аристократи в житті південноукраїнських міст (друга половина ХVІІІ – ХІХ ст.) // Діалог культур: Україна – Греція: культурна політика ХХІ ст. в європейській ретроспективі. Збірник наукових праць. – Київ: Видавництво Міленіум, 2016.

21. Циганенко Л.Ф. Особливості економічного розвитку польського населення Бессарабії в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. // Українсько-польські відносини в контексті суспільно-політичних, педагогічних та культурних процесів Центрально-Східної Європи (ХІХ – початку ХХІ ст.). Наукові читання. – Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2016.

10.3. Інтернет-ресурси

<http://resource.history.org.ua> – Інститут історії України НАН України

http://dacoromania.net/wiki/история_бессарабии – Історія Бессарабії

<http://www.bessarabia.ru/bess.htm> – Бессарабія.